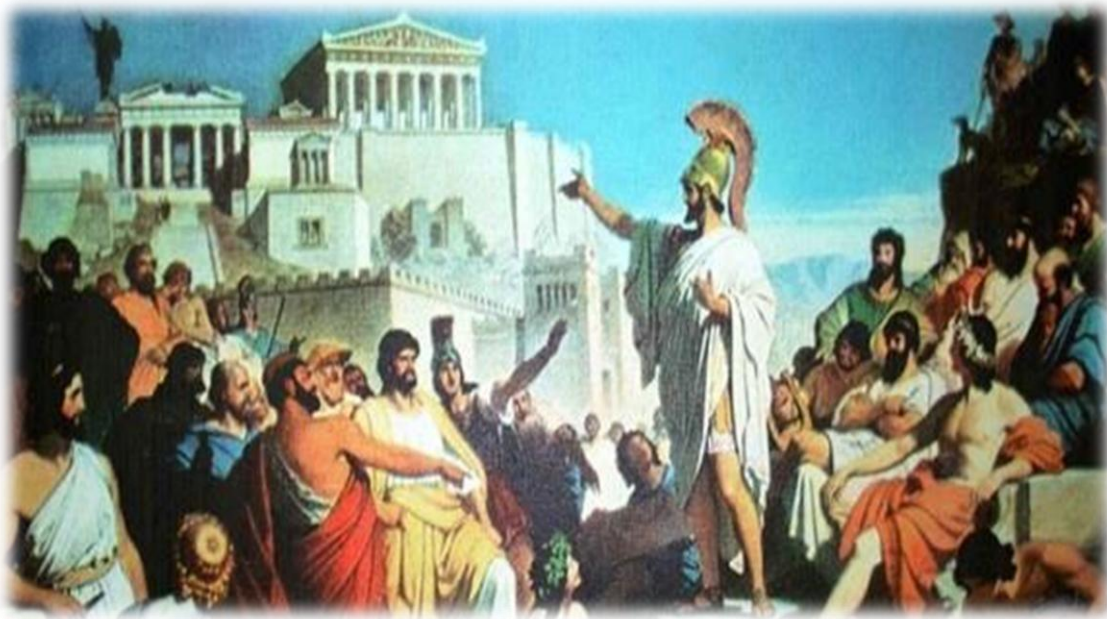

Ο «κορονοϊός» της Αθήνας που σκότωσε τον Περικλή.

Πανούκλα; Χολέρα; Έμπολα; Νόσος των εννέα ημερών; Πολλές ασθένειες είχαν ενοχοποιηθεί για τον λοιμό της αρχαίας Αθήνας που ξέσπασε το καλοκαίρι του 430 π.Χ. και αποδεκάτισε τον πληθυσμό της πόλης στα δύο χρόνια που διήρκεσε η επιδημία. Ο λοιμός σκότωσε πολλούς Αθηναίους αλλά και τον ίδιο τον Περικλή, καθορίζοντας σε μεγάλο βαθμό την έκβαση του Πελοποννησιακού Πολέμου υπέρ των Σπαρτιατών. Δεν τον προκαλούσε, βεβαίως, αρρώστια από την ομάδα των κορονοϊών, απλώς κάνουμε μια αυθαίρετη αναγωγή στην αρχαία εκείνη επιδημία- πανδημία για να τη συνδέσουμε με το σήμερα. Κοινά σημεία είναι η ξαφνική εμφάνιση, η ταχύτατη εξάπλωση και η απουσία φαρμάκων.

Ο λοιμός της αρχαίας Αθήνας ξέσπασε κατά την πολιορκία της Αθήνας από τους Σπαρτιάτες, στην αρχή του καλοκαιριού του 430 π.Χ. και μέχρι το καλοκαίρι του 428 π.Χ. αποδεκάτισε τον πληθυσμό της πόλης. Ακολούθησε μια βραχεία περίοδος ύφεσης αλλά ξέσπασε και νέα επιδημία τον χειμώνα του 427 π.Χ. η οποία διήρκεσε ένα χρόνο. Τα μοναδικά στοιχεία που είχαμε, προέρχονταν από τις σχετικές αναφορές του Θουκυδίδη, στην Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου. Αυτά έως το 1994 και το 1995, οπότε η (τότε) Γ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Αθηνών διενήργησε ανασκαφές σε περιοχή του αρχαίου νεκροταφείου της Αθήνας, του Κεραμεικού. Η επικεφαλής ανα-

σκαφέας Έφη Μπαζιωτοπούλου- Βαλαβάνη έσκαψε πλησίον του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου για έργα του Μετρό. Και τότε, ανακαλύφθηκε από την αρχαιολόγο και τους συνεργάτες της ο περίφημος «τάφος του λοιμού».

Ομαδικός τάφος.

Δεν ήταν παρά ένας λακκοειδής τάφος, αλλά το γεγονός ότι ήταν ομαδικός (περίπου 150 ατόμων) και οι νεκροί είχαν τοποθετηθεί όπως φαινόταν χωρίς φροντίδα, όπως και η χρονολόγηση, μεταξύ του 430-426 π.Χ. οδήγησαν την ανασκαφέα να τον θεωρήσει τάφο με νεκρούς του λοιμού. Τα σώματα των νεκρών βρέθηκαν στοιβαγμένα σε θέσεις που υποδήλωναν ότι θάφτηκαν βιαστικά, χωρίς τη συνηθισμένη φροντίδα που επέβαλε ο σεβασμός των αρχαίων Ελλήνων στους νεκρούς.

Το μυστήριο θα εξακολουθούσε να υπάρχει, αν ο Μανόλης Παπαγρηγοράκης, επίκουρος καθηγητής της Οδοντιατρικής Σχολής Αθηνών δεν αποφάσιζε να το διερευνήσει. Τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής δημοσιεύθηκαν στην Ιατρική Επιθεώρηση International Journal of Infectious Diseases. Στην ομάδα των συγγραφέων συμμετείχαν εκτός από τον συντονιστή, ο γενετιστής κ. Χρήστος Γιαπιτζάκης, ο ορθοδοντικός κ. Φίλιππος Συνοδινός και η αρχαιολόγος κ. Έφη Μπαζιωτοπούλου-Βαλαβάνη.

«Στη μελέτη που πραγματοποιήθηκε χρησιμοποιήθηκαν δόντια από τρεις διαφορετικούς σκελετούς από τον ομαδικό τάφο του Κεραμεικού.» σημειώνει ο κ. Παπαγρηγοράκης σε άρθρο του στην «Καθημερινή». « Η επιλογή του υλικού αυτού έγινε επειδή έχει αποδειχθεί ότι μετά τον θάνατο τα δόντια διατηρούνται ακέραια για πολύ μεγάλο

χρονικό διάστημα, διατηρώντας το περιεχόμενό τους στεγανό και ανεπηρέαστο από εξωτερικές επιμολύνσεις.»

Έπειτα από έξι αρνητικές δοκιμασίες, που αντιστοιχούσαν σε έξι υποψήφια μικρόβια, παρατηρήθηκε θετική αντίδραση, που αντιστοιχούσε στον μικροβιακό παράγοντα *Salmonella enterica serovar Typhi*. Το μικρόβιο αυτό «είναι υπεύθυνο για την εκδήλωση του τυφοειδούς πυρετού.»

Ως αποτέλεσμα, θεωρείται δεδομένο ότι ο τυφοειδής πυρετός συμμετείχε στην αιτιολογία του λοιμού της Αθήνας, είτε αποκλειστικά είτε σε συνδυασμό με κάποιον άλλο, προς το παρόν άγνωστο, λοιμογόνο παράγοντα.

Η Μύρτις.

Ο κ. Παπαγρηγοράκης με τη συμμετοχή του διάσημου για τέτοιες αναπλάσεις γλύπτη Οσκαρ Νίλσεν, προέβη στην ανάπλαση της κεφαλής ενός ενδεκάχρονου κοριτσιού. Το κρανίο του βρέθηκε στον λεγόμενο «τάφο του λοιμού» και στο κοριτσάκι δόθηκε το όνομα Μύρτις. Δεν ξέρουμε αν ήταν Αθηναία, μέτοικος ή δούλη, ξέρουμε μόνο πως ήταν ένα από τα τραγικά θέματα του λοιμού κατά τον οποίο χάθηκαν περίπου 50.000 άνθρωποι, το ένα τρίτο του πληθυσμού της αρχαίας πόλης κράτους. Η Μύρτις έχει παρουσιασθεί σε πολλά μουσεία, ενώ ένα αναμνηστικό νόμισμα με τη μορφή της κυκλοφόρησε από την Τράπεζα της Ελλάδος. Το ασημένιο συλλεκτικό της νόμισμα σχεδιάστηκε στο Ίδρυμα

Εκτύπωσης Τραπεζογραμμάτων και Αξιών της ΤτΕ. Στην πρόσθια όψη απεικονίζει το πρόσωπο της Μύρτιδος σε κατατομή, ενώ στην οπίσθια όψη την ακολουθία του DNA του μικροβιακού παράγοντα, που ευθύνεται για τον θάνατό της.

Ο αρχαίος ιστορικός Θουκυδίδης, που νόσησε κι εκείνος κατά τη διάρκεια του λοιμού, παρουσιάζει συγκλονιστικά τα όσα συνέβαιναν:

«Ευθύς δε με την αρχήν του επομένου θέρους, οι Πελοποννήσιοι και λοιποί σύμμαχοι, με τα δύο τρίτα των δυνάμεών των, όπως και την πρώτην φοράν, υπό την αρχηγίαν του βασιλέως των Λακεδαιμονίων Αρχιδάμου, υιού του Ζευξιδάμου, εισέβαλαν εις την Αττικήν, όπου στρατοπεδεύσαντες ήρχισαν να ερημώνουν την γην. Και πριν παρέλθουν πολλάί ημέραι από της εισβολής, παρουσιάσθη διά πρώτην φοράν εις τας Αθήνας ο λοιμός, ο οποίος ελέγετο μεν ότι είχεν ενσκήψει προηγουμένως πολλαχού, και εις την Λήμνον και εις άλλας χώρας, αλλά πουθενά δεν εμνημονεύετο λοιμώδης νόσος τοιαύτης εκτάσεως, ούτε φθορά ανθρώπων τόσοσιν μεγάλην.

Διότι ούτε ιατροί, οι οποίοι, αγνοούντες την φύσιν της ασθενείας, επεχείρουν διά πρώτην φοράν να την θεραπεύσουν, αλλ' απέθνησκαν οι ίδιοι μάλλον, καθόσον και περισσότερον ήρχοντο εις επαφήν με αυτήν, ούτε άλλη καμία ανθρωπίνη τέχνη ηδύνατο να βοηθήση. Ότι αφορά εξ άλλου τας προς τους θεούς παρακλήσεις ή τας προς τα μαντεία επικλήσεις και τα τοιαύτα, τα πάντα ήσαν ανωφελή, και επί τέλους οι άνθρωποι, καταβληθέντες από το κακόν, παρητήθησαν αυτών.»

Ο Θουκυδίδης παραδίδει πως η νόσος ξεκίνησε στην Αιθιοπία, κατέβηκε ύστερα στην Αίγυπτο και τη Λιβύη «και επεξετάθη εις το πλείστον μέρος της Περσικής αυτοκρατορίας. Εις δε την πόλιν των Αθηνών ενέσκηψεν αιφνιδίως και προσέβαλε κατά πρώτον τους κατοίκους του Πειραιώς, και διά τούτο ελέχθη από αυτούς ότι οι Πελοποννήσιοι είχαν ρίψει δηλητήριον εις τας δεξαμενάς, διότι κρήναι δεν υπήρχαν ακόμη εκεί. Αλλ' ύστερον έφθασε και εις την άνω πόλιν και από τότε ηύξησε μεγάλως η θνησιμότης.»

Πτερνισμοί και βραχνάδα.

«Το έτος τώνοντι εκείνο, κατά κοινήν ομολογίαν, έτυχε μέχρι της στιγμής της εισβολής της νόσου να είναι κατ' εξοχήν απηλλαγμένον από άλλας ασθενείας. Εάν όμως κανείς υπέφερε τυχόν προηγουμένως από καμίαν άλλην ασθένειαν, όλαι κατέληγαν εις αυτήν. Όσοι εξ άλλου

ήσαν ως τότε υγιείς, χωρίς καμίαν φανεράν αιτίαν, προσεβάλλοντο αιφνιδίως από πονοκέφαλον με ισχυρόν πυρετόν και ερυθήματα και φλόγωσιν των οφθαλμών, και το εσωτερικόν του στόματος, ο φάρυγξ και η γλώσσα εγίνοντο ευθύς αιματώδη, και η εκπνοή ήτον αφύσικος και δυσώδης.

Κατόπιν των φαινομένων αυτών, επηκολούθουν πτερνισμοί και βραχνάδα, και μετ' ολίγον το κακόν κατέβαινεν εις το στήθος, συνοδευόμενον από ισχυρόν βήχα. Και όταν προσέβαλλε τον στόμαχον, επροκάλει ναυτίαν, και ταύτην επηκολούθουν, με μεγάλην μάλιστα ταλαιπωρίαν, εμετοί χολής, όσοι περιγράφονται υπό των ιατρών.

Και εις άλλους μεν αμέσως, εις άλλους δε πολύ βραδύτερον, παρουσιάζετο τάσις προς εμετόν ατελεσφόρητος, προκαλούσα ισχυρόν σπασμόν, ο οποίος εις άλλους μεν κατέπαυεν, εις άλλους δε εξηκούθει επί πολύ. Το σώμα εξωτερικώς δεν παρουσιάζετο πολύ θερμόν εις την αφήν, ούτε ήτο ωχρόν, αλλ' υπέρυθρον, πελιδνόν, έχον εξανθήματα μικρών φλυκταινών και ελκών. Εσωτερικώς όμως εθερμαίνετο τόσον πολύ, ώστε οι ασθενείς δεν ηνείχοντο ούτε τα ελαφρότατα ενδύματα ή σινδόνια, και επέμεναν να είναι γυμνοί, και μεγίστην ησθάνοντο ευχαρίστησιν, αν ημπορούσαν να ριφθούν εντός ψυχρού ύδατος. Πολλοί δε πράγματι, οι οποίοι είχαν μείνει ανεπιτήρητοι, ερρίφθησαν εις δεξαμενάς, διότι κατετρύχοντο από δίψαν άσβεστον, αφού και το πολύ και το ολίγον ποτόν εις ουδέν ωφέλει. Και η αδυναμία τού ν' αναπαυθούν, καθώς και η αϋπνία, τους εβασάνιζαν διαρκώς.»

Ο συγγραφέας συνεχίζει τη λεπτομερή περιγραφή και τονίζει ότι ακόμη και τα όρνεα και τα τετράποδα «όσα τρώγουν τα ανθρώπινα πτώματα, μολονότι πολλοί νεκροί έμεναν άταφοι, ή δεν επλησίαζαν αυτούς, ή αν έτρωγαν από τα πτώματα, εψοφούσαν. Απόδειξις τούτου είναι η αναμφισβήτητος εξαφάνισις των ορνέων τούτων, τα οποία δεν έβλεπε κανείς ούτε περίξ των πτωμάτων, ούτε αλλού πουθενά. Ενώ προκειμένου περί των σκύλων, το αποτέλεσμα ήτον ακόμη περισσότερον καταφανές, ως εκ του ότι συμβιούν με τους ανθρώπους.» Και τονίζει πως δεν βρέθηκε κανένα φάρμακο του οποίου η χρήση να είναι αποτελεσματική και ότι το φοβερότερο «εις όλην αυτήν την ασθένειαν ήτο όχι μόνον η αποθάρρυνσις των θυμάτων, όταν αντελαμβάνοντο ότι προσεβλήθησαν από την νόσον (διότι το πνεύμα των παρεδίδετο αμέσως εις απελπισίαν και εγκατέλειπαν εαυτούς εις την τύχην και δεν ανθίσταντο κατά της ασθενείας), αλλά και το γεγονός ότι, νοσηλεύοντες ο εις τον άλλον, εμολύνοντο και απέθνησκαν ωσάν πρόβατα.»

Από κάποια στιγμή και πέρα, με το χάος να κυριαρχεί υποχωρούν και οι αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας. Τα πάντα κατελύθησαν. «Νεκροί έκλειντο οι μεν επί των δε, και ημιθανείς εκυλίωντο εντός των δρόμων προς όλας τας κρήνας, ως εκ της ασβέστου δίψης, και οι ιεροί περίβολοι, εντός των οποίων είχαν κατασκηνώσει, ήσαν πλήρεις νεκρών, οι οποίοι απέθνησκαν εντός αυτών. Διότι επειδή το κακόν τους κατεβασάνιζεν, οι άνθρωποι μη γνωρίζοντες ποίον θα είναι το τέλος των, ολιγώρως είχαν προς πάντα θείον και ανθρώπινον νόμον.

Ως εκ τούτου, τα έθιμα, προς τα οποία συνεμορφώνοντο έως τότε, προκειμένου περί ενταφιασμού, κατεπατήθησαν όλα, και καθείς έθαπτε τους νεκρούς του όπως ημπορούσε. Πολλοί μάλιστα, ένεκα ελλείψεως των απαιτούμένων δια την ταφήν υλικών, λόγω του ότι πολλοί εκ της οικογενείας των είχαν ήδη προαποθάνει, προσέφευγαν εις μέσα ταφής βδελυρά. Διότι άλλοι μεν απέθεταν πρώτον τον ιδικόν των νεκρόν επί ξένης πυράς και την ήναπταν, προλαμβάνοντες εκείνους που την είχαν στήσει, άλλοι δε, ενώ άλλος νεκρός εκαίετο ήδη, έρριπταν επάνω εκείνον που έφεραν και έφευγαν.

Αλλ' η νόσος εισήγαγε προσέτι και άλλας χειροτέρας μορφάς ανομίας εις την πόλιν. Διότι πολλοί, οι οποίοι προηγουμένως απέκρυπτον την επίδοσίν των εις αθεμίτους ηδονάς, παρεδίδοντο ήδη εις αυτάς χωρίς καμίαν επιφύλαξιν, καθόσον έβλεπαν πόσον αιφνιδια ήτον η μετάπτωσις, αφ' ενός μεν των πλουσίων, οι οποίοι εξαίφνης απέθνησκαν, αφ' ετέρου δε των τέως εντελώς απόρων, οι οποίοι εις μίαν στιγμήν υπεισήρχοντο εις τας περιουσίας εκείνων.»

(μετάφραση Ελευθέριος Βενιζέλος).

Μεγάλη τροφή για σκέψη...

Πηγή : <https://www.liberal.gr/news/o-koronoios>